

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

(Պատրաստողը գիտում են ուղղակի
Тифлис. Редакция „Мшакъ“)

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Վաղի կիրակի և տոն օրերէն)

Հայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լէգուով:

Հայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաբանչիւր բառին 2 կոպէկ:

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱ-
ԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

1880 թին

ՀՐԵՏԵՐԵԿՎՈՒՄ Է ԼՄԵՆ ՕՐ, բացի տոն և տօներէ հե-
տեւալ օրերէն:

Լրագրի գիրքը և պրօգրամման նոյն են մնում: Մենք ստանում
ենք ՍԵՓԵԿԸՆ ՀԵՌԵՐԻՆԵՐ: «ՄՇԿԻ» տարեկան գիրքը
10 ռուբլ է, կէս տարվանը 6 ռուբլ: Գրվել կարելի է ՄԻԼՅՆ
ԽՄԲԵՐԵՐԸՆԵՐ մէջ:

ԼՄԵՆԶԻՆ ՀԵՄԵՐԵՆԵՐԸ ծախվում են 5 կոպէկով հատր:
Օտար քաղաքներից պէտք է դիմել հետեւալ հասցեով ТИФ-
ЛИСЪ Редакция „Мшакъ“.

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾԵՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պատասխան «ՕՅՅՈՐԵ» լրագրին:—Ներքին
տեսուչիւնը: Նամակ Գերբեշտից: Նամակ Հու-
չուց: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսուչ-
իւնը: Գերմանիա:—Ալաշկերտ հեռագիրներ:
—Հայտարարութիւններ:—Բանասիրական
Գիւղատնտեսական նկատողութիւններ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ «ՕՅՅՈՐԵ» ԼՐԱ- ԳՐԻՆ

Կրկին ուսաց «ՕՅՅՈՐԵ» լրա-
գիրը պօլէմիկ է սկսում մեզ դէմ,
այս անգամ սովի մասին գրված

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳՐԻԳՈՐԱՆԵՍՏԱԿԱՆ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մենք բոլորս դեռ շատ լաւ յիշում ենք այն յու-
սանատ սարսափը, որ քանի ամիս առաջ տիրա-
պետած էր մեր վերադառնալիսին այս անցեալ
ամառ միջանում երևեցած մորեխի և մկան պատ-
ճառաւ, որոց հետեւեցին մանաւանդ այժմ գլխի
է դարձած իւրաքանչիւր դասակարգի անձանց հա-
մար: Եւ այդպէս յայտնի է մորեխը մեծամեծ վնաս-
ներ պատճառեց Գանձակի, Թիֆլիսի և
մասամբ Երևանի նահանգներում, փչացնելով ամե-
նայն տեղ հացի արտերի մեծ մասը: Մուկը ևս իր
կողմանէ ոչ փոքր վնաս պատճառեց Նիսաւէտա-
պօլի նահանգում նոյն հացի արտերին: Մեզ յայտնի
են թէ որչափ տեղութիւնը հող էր տանում այդ
չարիքների առջին առնելու համար, ինչպիսի միջոց-
ներ սկսեց գործ ընել, որպէս զի պաշտպանէր
գիւղացիների ցանքերը փչանալուց, գիտենք որ
ժողովուրդը ևս իր կողմանէ մասնակցում էր այդ
աշխատութեանց ամենայն յօժարութեամբ, որովհե-
տեւ պարզ տեսնում էր իրեն սպառնացած դժբաղ-
դութիւնը—սովը: Բայց ցաւալին այն է, որ միայն
վտանգն երևալուց յետոյ են սկսում ամենքը մտա-
ծել, խօսել և գրել նորա վրա, իսկ մինչ այն ոչ
ոք նորա մասին չէ մտածում: Մորեխը ի վաղուց
յետէ ժամանակ առ ժամանակ ահապին բաղմու-
թեամբ մեր արտերի վրա երևալով՝ փչացնում էր
արտերը և պատճառում էր թանգութիւն և սով
անգամ: Ժողովուրդը սովորել էր ձեռքերը ծալած
նայել այդ պատահարներին իբրև Աստուածանից
ուղարկած պատիժ իրենց մեղաց համար և չը գի-
տէր ոչինչ արմատական միջոցներ նորանցից նա-
խազգուշանալու և նորանց դէմ մարտաւելու համար:
Մորեխի և մկան պէս ուրիշ բազմաթիւ դժբաղ-

դութիւնք ևս կան, որոնք համարեա միմեանց ե-
տեւից վրա հասնելով սպառնում են գիւղականի
ամբողջ տարեկան արդիւնքը փչանալուն: Յիշե՛ք
չերամի հիւանդութիւնը, յիշե՛ք խաղողի հիւան-
դութիւնը—թ ո ղ է, որ խաղողի ողկոյցները մոլոր
պէս ծածկելով այրում փչացնում է ամբողջապէս,
յիշե՛ք եղջիւրաւոր անասնոց ջարդը, որ նոյնպէս
չը ջարհերաբար պատճառելով սպառնում է գիւղական-
ների հօտերը: Սրա արդէն մեզանում երևեցած-
ներն են, քանի այդպիսիներն էլ դեռ սպառնում
են մեզ իրենց վարակմամբ: Յիշե՛ք ստրանցից՝ Ա-
մերիկայում երևացած գետնախնձորի բղէղը, բղէղ-
կօրորազօն, որ գետնախնձորի բոյսերն է փչացնում,
յիշե՛ք Ֆիլոխերիւնը—մի տեսակ փոքրիկ միջատ,
որ արեւմտեան Եւրոպայի խաղողի այգիներն է փը-
չացնում, յիշե՛ք վերջապէս ցորենի բղէղը, որ
Ռուսաստանի քանի մի նահանգներում երևալով ար-
դէն քանի տարի է սկսել է ցորենի արտերը աւե-
րել:

Տէրութիւնը ամենայն անգամ, երբ մի այդպիսի
չարիք է սպառնում, ամենայն տեսակ նախազգու-
շութեան միջոցներ է սկսում գործ դնել ժողովու-
րդին այդ դժբաղդութիւններից ազատ պահելու
համար: Տեսնում ենք որ մորեխ երևացած տարե-
կանում ամենայն տեղ կառավարութեան կարգա-
դրութեամբ մարդիկ են դուրս գալիս դաշտերը
մորեխը կոտորելու համար, այդպէս էլ Ռուսաս-
տանի այն նահանգներում, ուր երևացել է ցորենի
բղէղը, ժամանակաւոր օրէնքներ են հաստատված
ժողովրդի համար՝ բղէղ հաւաքելու, կոտորելու
մասին:

Բայց պէտք է գիտենալ, որ այդպիսով շատ քիչ
կարելի է օգնել վտանգին, այլ որպէս զի ժող-
վուրդը կատարեալ ապահովված լինել իրեն ըս-
պառնացող դժբաղդութիւններից դէմ, անհրաժեշտ
այդ բոլոր երևոյթները, ուսումնասիրած լինել
այդ զանազան կենդանիները—միջատները, տեղեակ
լինել նորանց կենսիկ պայմաններին, որպէս զի
նոցա յայտնվելուն պէս իսկոյն ճանաչել նորանց
և գիտենար թէ ինչ պէտք է արած, որ նորանց
յաջողաբար զարգանալուն դէմն առնէ: Ահա այս

մեր յօդուածի առիթով, միամիտ
և անգործնական համարելով այն
առաջարկութիւնը, որ մենք արել
ենք սովատանջներին օգնելու հա-
մար:

Ռուս լրագիրը ասում է մեր
մասին յայտնի առածը թէ չսեղ
են զանգակի ձայն, բայց չը գի-
տեն թէ ուր է այն...»

Երեւի զանգակի ձայնի ճիշդ
որոշելու չնօրհր միմիայն «ՕՅՅՈՐԵ»
լրագրին է տուած վերին նախախ-
նամութեանց...»

Եւ ահա նա ծիծաղում է մեր
առաջարկած բարեգործական մի-
ջոցների մասին, ծաղրում է մեր
առաջարկած քաղաքային մասնա-
ժողովը, որի անդամներ պէտք է
լինէին թէ ձայնաւորներ և թէ

քաղաքացիներից ընտրվածներ,
վերջապէս ծաղրում է մեր յօդուա-
ծում յիշված բարեգործական ըն-
կերութեան միտքը...»

Իսկ նրա առաջարկութիւններն
ինչ են:

Ֆրազներ և աւելի ոչինչ:

Նպատակը համար մենք կամենում ենք ընթերցո-
ղաց հետ բաժանել գիւղատնտեսականութեան
թշնամի այդ միջատների վերաբերութեամբ մեր
ունեցած տեղեկութիւնքը՝ ուսու աղբիւրներից քա-
ղի մէջ է դրել ամբողջ Ռուսաստանը և փոքր առ
փոքր մօտենում է և մեր երկրի սահմաններին:

Ա.

Ցորենի բղէղը երևացել է Ռուսաստանում սրա-
նից 20—25 տարի առաջ, բայց մինչ 1870 թիւը
նորա վերա առանձին ուղարկութիւն չէին դարձ-
րած, այդ թիւից հետո՛ւն են բղէղի քանակութիւնը
սաստիկացաւ, այնպէս որ իւր վրա դարձրուց ընդ
հանուր ուղարկութիւնը թէ կառավարութեան, թէ
ուսումնական ընկերութեանց և թէ մասնաւոր
անձանց: 1878 թվին բղէղը բռնած էր խերսովի:
Պոլտավի, խարկովի, Նիկոտերիսովայի և սահմա-
նակից նահանգները: Նոյն թվում բղէղը հասել
էր Գոմելի նահանգին և ինչպէս «Кавказъ» լրա-
գիրը հաղորդեց, այս 1879 թվին երևացել է ար-
դէն և Կովկասեան սարերի միւս ափում, այն
է Կուբանի վիճակում: Գրանց բաղմութեան վրա
մի գաղափար կազմելու համար բաւական է յիշել
որ միայն խերսովի նահանգում 1876 թվին հաւա-
քած էին մօտ 200,000 զարնցա (որ կանէ մօտ
15,000 պուլ) և միայն Օդեսի գաւառում նոյն
թվին հաւաքված էր մօտ 50,000 զարնցա:

Հացահատիկները փչացնող բղէղների մի քանի
տեսակներ կան, այն տեսակը որ առաւել տարած-
ված և առաւել վնասակարն է՝ կոչվում է Ani-
soplia austriaca, ուսումները նորան անուանում են
«Кубка», թէ և այս կոչմամբ նրանք հասկանում են
ընդհանրապէս ցորեն ուսող բղէղների բոլոր տե-
սակները:

Բղէղների (Anisoplia) ցեղի յատկանիշները սղռա
են. նորանց բնիկները խնր յօդաւոր են, վերջաւորվում
են գնդաձեղի նման գնդով, որը արական սե-
ռինը մի փոքր մեծ է լինում: Գլխի ծածկոյթը
տարածվում է դէպի առաջ կնճճի կամ քթի
ձևով, նեղանում է հետո՛ւն, իսկ ծայրում մի
փոքր լայնանում և դէպի վերն է թեքվում: Նո-

«Դորա համար, ասում է լրա-
գիրը, անհրաժեշտ է ապահովել
ժողովրդական հայթայթումն սո-
վից տանջվող վիճակների մէջ, այն
չափով, որ համապատասխան լի-
նէր յիշեալ վիճակների ազդարնա-
կութեան թւին: Իսկ դորա հա-
մար հարկաւոր են նախ և առաջ
մեծ կապիտալներ, հացը այնտեղ
առնելու համար, որտեղ նա էժան
է և այնտեղ բերելու համար, որ-
տեղ նրա մէջ պահանջ կայ, և
երկրորդ՝ կոնսորիի հաստատ կազ-
մակերպութիւն այն գործողների
վրա հսկելու համար, որոնց յանձն-
ված է հոգալ ժողովրդական հայ-
թայթման մասին:»

Եւ տեսակ ճոճող ֆրազնե-
րից ի՞նչ կարելի է հասկանալ...»

Գոնէ, փառք Լստուծու, որ
վերջը ամեն բանի վրա իր օլիմ-
պիական բարձրութեանց նայող լը-
րագիրը ասում է պարզ կերպով
թէ ինչ է ուղում:

«Միմիայն գէմսովցի հիմար-
կութիւնների գոյութիւնը կարող

լանց բերանը զինված է 6 սուր ատամներով:
Մէջքը մի փոքր կորեթաղ է, մէջ տեղում աւելի
լայն, քան առաջի և ետեւի ծայրերում: Եղջերա-
թիկները (надкрылки) ծայրերը կողմաձև են, փոքր
չեն ծածկում: Նորանց ոտները ուժեղ են, թա-
թիկները հինգ անդամավաւորներ են: Anisoplia
austriaca իր ցեղի բղէղների ամենամեծ տեսակ-
ներիցն է, նորա մարմնի երկայնութիւնը 12 1/3
մմն է 16 միլիմետրի է համանում, այն է մօտ 1/3
վերջին: Էղջը աւելի լայն է արուից, երկու սնունդի
մարմինը միմի կանանց դոյնի է, մի փոքր փայ-
լուն: Գլխի, մէջքի վրա փոքրիկ կէտեր են երե-
ւում փոսերի ձևով: Եղջերաթիկները լերկ են, կար-
մաղեղին գոյնով և բաւականին սաստիկ փայ-
լում են: Մարմնի ներքին կողմը թանձր ծածկած
է սպիտակագորշ աղւաւանդներով:

Բղէղների թեւաւորվելը և գետնի երես դուրս
գալը համարեա մի և նոյն միջոցում է կատար-
վում բոլոր բղէղ բռնած տեղերում, այդ լինում
է մայիսի վերջին կամ յունիսի սկզբում, երանակի
չորութեանը նայելով: Առհասարակ ուր բղէղը
չափ ուն է երևում և այն ուղղակի հացաբոյսերի
վրա, այլ չէ թէ վայրի խոտերի, պէտք է ընդու-
նել որ նա ուրիշ տեղից է եկել, մնացեալ դէպ-
քերում պէտք է ընդունել նոյն տեղումը դուրս
եկած երկու կամ չորս տարի առաջ ածած սերմերից:

Պաճուճապատից (Курдюка) բղէղի դուրս գալու
ժամանակամիջոցը տեսնում է մինչ երկու շաբաթ
և որովհետեւ այդ ժամանակ համարը դեռ ծաղիկ
վիճակում է լինում, ուստի բղէղը մնում
է այդ սեղի վրա, որի հատիկների հիւթով
էլ երեւի կերակրվում է, այնու հետեւ թռչում
է համարի և յետոյ էլ ցորենի վրա՝ հատիկների
լըջիկուն նայելով: Բղէղի տեղափոխութիւնը
մորեխի պէս հեռաւոր տեղեր թռչելով չէ կա-
տարվում, այլ փոքր առ փոքր մի արտից միւսը
յառաջանալով:

Բղէղը զարնան պաճուճապատից դուրս գալուց
թոյլ և սպիտակագոյն է լինում և մինչև ամրա-
նալը մի առ ժամանակ մնում է՝ գետնի երեսին
անշարժ, իսկ յետոյ սկսվում է նորա ամենաաշ-
խոյժ գործունէութիւնը՝ այն է լափելով սպառել

Այն այս իրողութիւններն յայտնվելը ռուս դիւ-
ստանտեսադէտներին մտածել տուաւ, որ ցորենի-
էջիկ ղէմ մաքառելու համար գլխաւոր պայմա-
ն պէտք է այն լինի, որ նոքա անբարեպատեհ
այմամներն մէջ ղնվեն իրանց յաջողապէս զա-
րմանալու վերաբերութեամբ, այսինքն նրանց
էտք է զրկել իրենց բնութեան համապատաս-
ան կերակրից։ Բայց թէ որանից չը պէտք է
զրազանցել որ հարկաւոր է ցորենի մշակութիւ-
նը բոլորովն ձեռք վեր առնել, երբէք ոչ այլ
որոշն հարկաւոր է ցանքերը փոփոխել, և չէ թէ
բնական տարէցտարի մի և նոյն բոյսը մակեր-
նիսով *austriaca* բզէզի կերպարանափոխու-
թիւնները պատմաբույց, աստիճան որ սերմերից
նշուր կեանք որդները ամբողջ երկրորդ տարին
տանի մէջ են մնում որդնի վիճակում և միայն
նորա հետեւեալ տարին բզէզի փոխվելով սկսում
ն ուտել արտերը, ռստի և ցորեն ցանկելուց
էտք է հրամարվել միայն այն տարին, երբ *Ani-*
stria austriaca բզէզի վիճակի մէջ էր լինելու
դր ժամանակ ցորենի փոխարէն կարելի է ուրիշ
այս ցանել, իսկ հետեւեալ տարին, երբ բզէզը
որդնի վիճակում կը լինի կարելի է նորէն ցորենի
մակութեան վերադառնալ։ Առհասարակ ցորենի
էջիկ ղէմ մաքառելու ամենայուսալի միջոցը կա-
պած է ցանքի պարտ ու պատշաճ փոփոխու-
թեան մէջ, որ երկրագործութեան համար իր ու-

